

สิทธิสตรีตามกฎหมายมรดกในคัมภีร์ธรรมศาสตร์ *

บุญชริกา บุญไญ **

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาและเปรียบเทียบสิทธิสตรีตามกฎหมายมรดกในคัมภีร์ธรรมศาสตร์ 4 ฉบับ โดยแบ่งเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ สถานะในครอบครัว สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน และสิทธิการรับมรดก ผลการศึกษาพบว่าสตรีมีสิทธิเปลี่ยนสถานะในครอบครัวได้ โดยที่ยังได้รับการดูแลจากบุรุษตลอดชีวิต มีสิทธิได้ครอบครองทรัพย์สินส่วนตัวที่เรียกว่า “สตรีธนะ” ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่สตรีเท่านั้นที่จะมีสิทธิครอบครอง และมีสิทธิได้รับมรดกในกรณีที่ผู้ตายไม่มีบุตรโดยจะแบ่งสิทธิตามสถานะของนาง ภรรยาจะได้รับมรดกของสามี ธิดาได้รับมรดกของบิดา และมารดาได้รับมรดกของบุตรชาย

คำสำคัญ: สิทธิสตรี, ทรัพย์สิน, มรดก, กฎหมายมรดก, ธรรมศาสตร์

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ จังหวัดบุรีรัมย์

** หน่วยงานผู้แต่ง: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Women’s Rights According to Law of Inheritance in the Dharmaśāstras *

Boondarika Boonyo **

Abstract

This article aims to study and compare women’s rights according to ancient Indian Law of Inheritance in four *Dharmaśāstra* texts. The study is divided into three main aspects; women’s status in family, women’s right in heritage possession and women’s right in inheritance. The result of the study shows that, firstly, women status in family can be changed, but women are required to be under protection of men in the family for the whole lifetime. Secondly, women have the right to possess private property called “*strīdhana*” which can be owned by women only. Lastly, women have the right to inherit family’s property in case of the deceased does not have his own sons. The right in heritage will be divided according to woman status in family; a wife will inherit from her deceased husband, a daughter from her deceased father or a mother from her own deceased son.

Keywords: women’s right, property, inheritance, Law of Inheritance, Dharmaśāstra

* This article is part of the thesis for the Master of Arts titled “Inheritance Law in *Dharmaśāstra* and Three Seals Law.”

** Affiliation: Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

1. บทนำ

สังคมอินเดียโบราณให้ความสำคัญกับเพศชายเป็นหลัก บุตรชายจึงมีความสำคัญมากกว่าบุตรสาว ดังที่มนุสมฤติระบุไว้ว่า

(บุคคล) ย่อมชนะโลกทั้งหลายด้วยบุตร

(เขา) ย่อมได้รับความเป็นนिरันตร์ด้วยหลานชาย

จากนั้น (เขา) ย่อมไปถึงโลกแห่งสุริยเทพด้วยหลานชายของบุตร

(Mn. 9.137)

จะเห็นว่าสถานะของเพศชายนั้นได้รับการยกให้มีความสำคัญอย่างยิ่ง การที่บุคคลผู้หนึ่งจะได้รับความเป็นนिरันตร์และไปถึงโลกแห่งสุริยเทพ (เทวโลก) นั้นจะต้องมีทายาทสืบตระกูลที่เป็นเพศชายถึง 3 รุ่น คือรุ่นลูกชาย รุ่นหลานชาย และรุ่นเหลนชาย นอกจากนี้ การอธิบายความหมายของคำว่า “บุตร” (ลูกชาย) ในมนุสมฤติยังสะท้อนให้เห็นความสำคัญของการมีบุตรว่าจะทำให้บิดาไม่ต้องตกนรกที่ชื่อ “ปุต” ซึ่งถือว่าเป็นนรกสำหรับผู้ที่ไม่มียุตรชายสืบวงศ์ตระกูล ดังนี้

บุตรชายย่อมช่วยเหลือบิดาจากนรกชื่อ “ปุต” เพราะเหตุใด

เพราะเหตุนั้น พระสยมฤเรียกเขาว่า “บุตร” นั้นเอง

(Mn.9.138)

เนื่องจากสังคมอินเดียให้ความสำคัญกับทายาทชายเป็นอย่างมากเช่นนี้ เพศหญิงจึงถูกจำกัดสิทธิ์บางประการในสังคมอินเดียโบราณไปโดยปริยาย สิทธิหลายประการ เช่น การเรียนหนังสือ การร่วมประกอบพิธีทางศาสนา ฯลฯ จำกัดไว้เฉพาะเพียงเพศชาย และนอกจากนี้สตรียังถูกจำกัดอิสรภาพด้วย ดังจะเห็นได้จากที่ระบุไว้ในนารทสมฤติว่า

แม้หญิงทั้งหลายผู้เกิดในตระกูล (สูงส่ง) ย่อมสูญเสียอันธริภาพ
 เพราะเหตุนี้ พระประชาบดีจึงต้องกำหนดความไม่มีอิสระของนางทั้งหลาย

(Nār.13.30)

ถึงแม้ว่าสังคมอินเดียโบราณจะจำกัดสิทธิ์หลายประการของสตรีก็ตาม แต่ทว่า
 กฎหมายอินเดียโบราณก็กล่าวถึงสิทธิ์บางประการของสตรีเอาไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งในกฎหมายที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดก บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายศึกษาสิทธิ์
 ที่สตรีจะพึงได้รับตามที่ระบุไว้ในกฎหมายมรดกในคัมภีร์ธรรมศาสตร์ เพื่อให้ทราบว่ามี
 สิทธิสตรีตามกฎหมายอินเดียโบราณเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรในคัมภีร์
 ธรรมศาสตร์แต่ละฉบับ โดยแบ่งประเด็นศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ สถานะของ
 สตรีในครอบครัว, การครอบครองทรัพย์สิน และการรับมรดกของสตรีโดยผู้เขียนศึกษา
 จากคัมภีร์ธรรมศาสตร์¹ 4 ฉบับ ได้แก่ เคาตมธรรมสูตร มนุสมฤติ ยาชญวัลภยสมฤติ และ
 นารทสมฤติ²

¹ วรรณคดีประเภทธรรมศาสตร์นั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ตามรูปแบบคำประพันธ์คือ (1) ธรรมสูตร
 แต่งด้วยร้อยแก้วเป็นสูตรสั้นๆ เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ และ (2) ธรรมศาสตร์ หรือสมฤติ แต่งด้วยร้อยกรอง
 ประเภทโคลก (ดูเพิ่มเติมใน วิสุทท์ บุชยกุล, 2546: 24-30; Lingat, 1993: 73-77; Kāne, 1968: 19-22, 299-
 306) และเนื่องจากคำว่า ธรรมศาสตร์ เป็นทั้งชื่อประเภทวรรณคดีที่หมายรวมถึงธรรมสูตรและสมฤติ ดังนั้นใน
 บทความนี้ผู้เขียนจะใช้คำว่าคัมภีร์ธรรมศาสตร์ในความหมายกว้าง คือหมายถึงวรรณคดีประเภทธรรมศาสตร์
 ทั้งหมด

² เคาตมธรรมสูตร เป็นคัมภีร์ธรรมสูตรที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่นักวิชาการพบ สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งในราว 600 -
 400 ปีก่อนคริสตศักราช (Kāne, 1968: 36) มีลักษณะเป็นร้อยแก้วล้วนแบบสูตร คือเป็นข้อความสั้น ๆ เพื่อง่าย
 ต่อการจดจำในสำนักเรียน ส่วนคัมภีร์อีก 3 ฉบับ ได้แก่มนุสมฤติ ยาชญวัลภยสมฤติ และนารทสมฤติ แต่งด้วย
 ร้อยกรองประเภทโคลกล้วน จัดอยู่ในคัมภีร์ประเภทธรรมศาสตร์ นักวิชาการสันนิษฐานเวลาแต่งของมนุสมฤติไว้
 ราว 200 ปีก่อนคริสตศักราชถึงคริสตศักราช 200 (Bühler, 2006: cxiv-cxv) ส่วนยาชญวัลภยสมฤตินั้นน่าจะ
 แต่งในราว 100 ปีก่อนคริสตศักราชถึงคริสต์ศตวรรษที่ 3 (Kāne, 1968: 443) และนารทสมฤติแต่งในราว
 คริสต์ศตวรรษที่ 4-5 (Jolly, 2005: xvi)

2. สถานะของสตรีในครอบครัว

สถานะของสตรีในครอบครัวอาจแบ่งออกได้เป็น 4 สถานะ ได้แก่ สถานะธิดา พี่หรือน้องสาว ภรรยา และสถานะมารดา แต่ละสถานะนั้นมีสิทธิบางประการที่แตกต่างกันไป ดังนี้

2.1 สถานะธิดา

สตรีในสถานะธิดาจะได้รับการปกป้องดูแลจากบิดาจนกว่าจะออกเรือน จึงจะเปลี่ยนสถานะเป็นภรรยาที่มีสามีเป็นผู้ปกป้องดูแล และหากบิดาผู้นั้นไม่มีบุตรชาย คัมภีร์ธรรมศาสตร์ก็ให้สิทธิ์แก่บิดาสามารถแต่งตั้งธิดาเป็น “ปุตริกา” (putrikā) ซึ่งหมายถึงธิดาที่มีสิทธิ์และหน้าที่เท่าเทียมบุตรชาย เพื่อให้บิดาผู้นั้นได้มีผู้ทำหน้าที่สังเวยก่อนข้าวในพิธีศราทและรับมรดก เนื่องจากพิธีศราทซึ่งเป็นพิธีสังเวยก่อนข้าวแก่บรรพบุรุษนั้นจะต้องให้บุตรชายเท่านั้นเป็นผู้กระทำหน้าที่นี้ แต่เมื่อบิดาไม่มีบุตรชาย กฎหมายจึงอนุญาตให้บิดาแต่งตั้งธิดาให้เป็นเสมือนบุตรชายเพื่อทำหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้แทน ดังที่เคาตมธรรมสูตรได้กล่าวถึงการแต่งตั้งปุตริกาไว้ว่า

เมื่อบวงสรวงแล้วซึ่งพระอัคนีและพระประชาบดี เมื่อประกาศแล้วว่า

“ทายาท (ของนาง พึงเป็นไป) เพื่อข้าฯ”

บิดาผู้ไม่มีบุตร พึงแต่งตั้งบุตรี (เป็นปุตริกา)

สำหรับคนบางพวกแต่งตั้งบุตรี (เป็นปุตริกา) เพียงแค่ความตั้งใจ¹

(Gaut.28.18-19)

มนุสมฤติเองก็กล่าวถึงวิธีการแต่งตั้งปุตริกาในทำนองเดียวกันกับเคาตมธรรมสูตร ทั้งยังขยายความเชื่อมโยงไปถึงตำนานเรื่องพระทักษะประชาบดีด้วย ดังความว่า

¹ หมายถึงบางคนสามารถแต่งตั้งปุตริกาได้โดยไม่ต้องมีการประกาศอย่างเป็นทางการหรือผ่านพิธีกรรม

ผู้ไม่มีบุตร พึงกระทำบุตรให้เป็น “ปุตริกา” ตามวิธีต่อไปนี้
 “ทายาทใด พึงมีในสตรีผู้นี้ ผู้นั้นพึงเป็น ผู้ทำการบูชาบวงสรวงบรรพบุรุษของข้าฯ”
 อนึ่ง ด้วยกระบวนการณ์ ในอดีต พระทักษะประชาบดีผู้นี้เอง ได้ตั้ง “ปุตริกา” แล้ว
 เพื่อการขยายวงศ์ตระกูลของตน

(Mn.9.127-128)

การแต่งตั้งปุตริกาเพื่อให้ทำหน้าที่แทนบุตรชายนั้น นอกจากจะเป็นการทำให้บิดาไม่ต้องตกนรกชื่อ “ปุต” เพราะไม่มีบุตรชายเป็นผู้ทำพิธีสราทธีให้แล้ว ยังเป็นการเลื่อนสถานะของธิดาให้ขึ้นมาเท่าเทียมกับบุตรด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้จะเป็นสตรี แต่ก็ยังมีโอกาสที่จะได้สิทธิ์ในการรับมรดกเหมือนกับบุรุษได้หากเป็นครอบครัวที่ไม่มีบุตร อีกทั้งเมื่อปุตริกามีบุตร บุตรของนางจะไม่มี ความแตกต่างจากบุตรที่กำเนิดจากบุตรชายแต่อย่างใด ดังที่มนุสมฤติอธิบายไว้ว่า

ตามกฎ ความแตกต่างของหลานปู่¹ กับหลานตา² ย่อมไม่มีในโลก (นี้)
 เพราะทั้งบิดาและมารดาของหลานทั้งสองประเภท
 ได้กำเนิดมาจากร่างกายของเขา³

(Mn.9.133)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าไม่ว่าจะเป็นบุตรของบุตรหรือบุตรของปุตริกา ในมุมมองของมนุสมฤติก็ถือว่าเป็นบุตรเท่าเทียมกัน และมีสิทธิ์ได้รับมรดกของตระกูล ทั้งนี้เป็นเพราะสิทธิ์ของปุตริกาได้รับการรับรองทางกฎหมาย

¹ pautra = บุตรของบุตร

² dauhitra = บุตรของบุตร

³ เขา ในที่นี้หมายถึง ปู่หรือตา

คัมภีร์ยาชญวาลกยสมฤติและนารทสมฤติ ซึ่งเก่าแก่น้อยกว่าเคาตมธรรมสูตรและ มนุสมฤติมิได้ระบุถึงกระบวนการในการแต่งตั้งธิดาให้เป็นบุตริกาเพื่อประกอบพิธีสราท และรับมรดก แต่ระบุลงไปอย่างชัดเจนว่าธิดามีสิทธิ์ที่จะได้รับมรดกในกรณีที่บิดาไม่มี บุตรชาย โดยมีได้ระบุว่าจะต้องแต่งตั้งธิดาให้เป็นบุตริกาก่อนแต่อย่างไร

เมื่อผู้ปราศจากบุตรไปแล้วสู่สวรรค ภรรยาและธิดาทั้งหลายนั้นเทียบ เช่นเดียวกับบิดามารดาและพี่หรือน้องชายทั้งหลาย บุตรทั้งหลายของพี่หรือน้องชาย ผู้เกิดร่วมโคตรทั้งหลาย ญาติ ศิษย์ และเพื่อนนักเรียน (ตามลำดับ) หากลำดับใดลำดับหนึ่งในบรรดาพวกเขาเหล่านี้ ไม่มี ผู้อยู่ลำดับถัดออกไป พึงเป็นผู้มีส่วนในทรัพย์สินของ (ทายาท) ลำดับก่อนๆ นี้เป็นกฎในบรรดาผู้มีวรรณะเท่ากัน

(Yāj.2.135-136)

เช่นเดียวกับที่นารทสมฤติระบุว่า

อนึ่ง ธิดา (พึงได้รับมรดก ถ้าบิดา) ไม่มีบุตร เพราะเหตุที่ (นาง) สืบต่อ (เชื้อสาย) ได้เท่ากัน บุตรและธิดา ทั้งคู่ (ย่อมเป็น) ผู้สืบทอดของบิดา

(Nār.13.50)

หากบิดาไม่มีบุตรชาย ไม่ว่าจะระบุว่าต้องเป็นบุตริกาก่อนจึงจะมีสิทธิ์รับมรดกหรือไม่ ระบุก็ตาม คัมภีร์ธรรมศาสตร์ก็ระบุอย่างชัดเจนให้เห็นว่า ธิดามีสิทธิ์ที่จะได้รับโอกาสและ สถานะที่เท่าเทียมกับบุตรด้วยการเลื่อนให้เป็นผู้บุตริกา หรือระบุให้มีสิทธิ์รับมรดก แม้ จะต้องมีการเงื่อนไขว่าบิดาต้องเป็นผู้ไม่มีบุตรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงสภาพทางสังคม วัฒนธรรมที่สตรีต้องแต่งงานเข้าไปอยู่กับผู้ชายแล้วก็ถือว่าเหมาะสม เพราะโดยทั่วไปหาก บิดามอบมรดกแก่ธิดา เมื่อถึงวัยครองเรือน ทรัพย์สินที่เธอได้รับก็จะต้องตกไปเป็นของ ตระกูลอื่น แต่หากบุตรชายเป็นผู้สืบทอดมรดก อย่างไรเสียทรัพย์สินเหล่านั้นก็ยังคงอยู่ใน

ตระกูลตต่อไป การที่คัมภีร์ธรรมศาสตร์เปิดโอกาสให้ธิดาได้มีสิทธิ์เท่ากับบุตรจึงเป็นการรักษาสีห์ของธิดา อีกทั้งเป็นการรักษาตระกูลของตนให้คงอยู่ด้วย

2.2 สถานะพีหรือน้องสาว

สตรีในสถานะพีหรือน้องสาวนั้น หากบิดาเสียชีวิตขณะที่พวกนางยังไม่ออกเรือน จะมีพีหรือน้องชายที่ผ่านพิธีสังสการแล้วเป็นผู้ดูแลและจัดแจงพิธีสังสการสำหรับผู้หญิง นั่นคือการแต่งงาน ซึ่งโดยปรกติบิดาจะต้องเป็นผู้จัดการให้ตั้งที่ยาชญ์วัลกยสมฤติระบุว่า

พีหรือน้องชายผู้ยังไม่ผ่านพิธีสังสการทั้งหลาย

พึงได้รับการทำสังสการโดยพีหรือน้องชายผู้ผ่านพิธีสังสการมาก่อน

ส่วนพีหรือน้องสาวทั้งหลายที่ไม่ได้ผ่านพิธีสังสการ พึงเป็นผู้อันเขาทำสังสการให้) ด้วยการให้ส่วนแบ่งส่วนที่ 4 จากส่วนแบ่งของตน

(Yāj.2.124)

พิธีสังสการที่สำคัญที่สุดได้แก่พิธีอุปนัยน์ (upanayana) และพิธีวิวาห์ (vivāha) ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนผ่านขั้นตอนสำคัญของชีวิต (Pandey, 1949:13-14) กล่าวคือพิธีอุปนัยน์ เป็นพิธีเปลี่ยนผ่านไปสู่วัยศึกษาเล่าเรียนหรือพรหมจารี ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ 1 ในอาศรม 4 ส่วนพิธีวิวาห์ เป็นการเปลี่ยนผ่านจากวัยศึกษาเล่าเรียนหรือพรหมจารีไปสู่วัยครองเรือนหรือคฤหัสถ์ สำหรับเพศหญิงแล้วอาจกล่าวได้ว่าพิธีวิวาห์เป็นพิธีที่สำคัญที่สุด เนื่องจากการที่ผู้หญิงต้องแต่งงานตั้งแต่เยาว์วัย ทำให้ไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน และโดยปรกติบิดาจะต้องเป็นผู้จัดการพิธีวิวาห์ให้แก่ธิดา เพราะฉะนั้นเมื่อบิดาตายไปก่อน จึงต้องเป็นหน้าที่ของพีหรือน้องชายที่ผ่านพิธีสังสการแล้วจะเป็นผู้จัดแจงพิธีสังสการให้แทน

2.3 สถานะภรรยา

คัมภีร์ธรรมศาสตร์ระบุว่าเมื่อแต่งงานแล้วภรรยาจะได้รับการดูแลจากสามี แต่ถ้าสามีเสียชีวิตและหญิงหม้ายผู้นั้นไม่มีบุตรชาย ญาติข้างสามีจะเป็นผู้ดูแลนาง ยาชญวัลกยสมฤติระบุว่า

บรรดาภรรยาผู้ประพฤตินี้แต่ไม่มีบุตร ของเขาเหล่านี้ อัน (คนในตระกูล) พึงดูแล (ส่วน) ภรรยาผู้นอกใจสามีหรือกระทำขัดต่อตระกูลควรเป็นผู้ถูกขับไล่ออกไป (จากตระกูล)

(Yāj.2.142)

จะเห็นว่า ในยาชญวัลกยสมฤตินั้น การที่ญาติข้างสามีจะรับดูแลหญิงหม้ายนั้น ขึ้นอยู่กับความประพฤติของนางเป็นสำคัญ หากนางเป็นผู้มีความประพฤติดี ก็เป็นธรรมดาที่จะมีผู้ที่ยินดีดูแลนาง แต่หากนางเป็นหญิงที่ประพฤติตนไม่ดีหรือประพฤตินอกใจสามีของตระกูล ก็ย่อมจะไม่มีผู้ดูแล เช่นเดียวกับที่นารทสมฤติระบุว่า

และ (ญาติที่เหลือ) พึงเลี้ยงดูบรรดาสตรีของเขา¹ ตลอดชีวิต

ถ้าพวกนางยังมั่นคงต่อสามี² ญาติทั้งหลายพึงแยกพวกนางออกมาจากสตรีอื่น

(Nār.13.26)

นารทสมฤติระบุว่าญาติฝ่ายสามีจะเป็นผู้ดูแลเหล่าสตรีของชายผู้ออกบวชหรือตายไป จนกว่านางเหล่านั้นจะเสียชีวิต แต่มีข้อแม้ว่าพวกนางยังต้องมั่นคงต่อสามีเดิม หากนางเหล่านั้นไม่ยินดีที่จะเป็นหญิงหม้าย ประสงค์จะสมรสใหม่ ญาติฝ่ายสามีไม่จำเป็นต้องดูแลนางอีกต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากนางจะต้องตกอยู่ในความดูแลของสามีและตระกูลใหม่ จะเห็นว่าทั้งยาชญวัลกยสมฤติและนารทสมฤติต่างระบุให้หญิงหม้ายที่ไม่มีบุตรจะได้รับ

¹ เขา ในที่นี้หมายถึง คนที่ตายหรือออกบวช

² แปลตามตัวศัพท์ คือ รักษาเตียงของสามี (rakṣanti śayyāṃ bhartuṣ)

สิทธิ์การดูแลคุ้มครองจากญาติฝ่ายสามี โดยมีเงื่อนไขเกี่ยวกับความประพฤติของนาง แสดงให้เห็นว่ากฎหมายยังคุ้มครองพวกนางให้มีความปลอดภัยอยู่เสมอ นอกจากนี้ หากหญิงหม้ายไม่มีบุตรชาย คัมภีร์ธรรมศาสตร์ยังอนุญาตให้มีการแต่งตั้งนางเป็น “นียุกตา” (niyuktā) หรือหญิงที่ได้รับการแต่งตั้ง เพื่อการมีบุตรสืบสกุล (การนียุคคะ) โดยการจัดแจงของญาติฝ่ายสามี ดังที่นารทสมฤติระบุว่า

ครั้นเมื่อสามีตายไปแล้ว (ญาติ) ข้างสามี (พึงเป็น) ผู้ปกครองสตรีที่ไม่มีบุตร
 เขามีสิทธิ์ขาดในการเลี้ยงดูและการรักษา (นาง) เพื่อการจัดแจง (ให้ไม่มีบุตร)

(Nār.13.28)

การนียุคคะคือการให้หญิงหม้ายมีสิทธิ์มีทายาทด้วยการร่วมหลับนอนกับชายที่มาจาก ญาติสืบตระกูล¹ ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้ตระกูลมีทายาทสืบต่อไปได้ มนุสมฤติเองก็ระบุว่า วิธีการดังกล่าวนี้เหมาะสม

เมื่อปราศจากผู้สืบตระกูล เป็นการเหมาะสมที่หญิงซึ่งได้รับการแต่งตั้ง
 จะพึงร่วมอภิรมย์ด้วยความปรารถนา (จะได้) บุตร จากคนรักอื่นหรือญาติสืบตระกูล
 (Mn.9.59)

แต่ทั้งนี้การให้สิทธิ์หญิงหม้ายในการนียุคคะนั้น ไซ้ว่าจะกระทำได้ทุกกรณีเสมอไป เพราะหากหญิงนั้นยังไม่ได้ถูกตั้งให้เป็นนียุกตา หรือมีบุตรแล้วแต่ยังไปมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับน้องชายของสามี บุตรที่เกิดจากนางจะไม่ได้รับส่วนแบ่งในกองมรดก และถือว่าเป็นผู้เกิดมาจากหญิงผู้ตกต่ำ² ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า แม้จะมีการมอบโอกาสในการมีบุตร

¹ ญาติสืบตระกูล (sapinda) หมายถึงญาติ 6 รุ่นขึ้นไปและลงมาจากตัวเอง ได้แก่ พ่อ, พ่อของพ่อ, ปู่ของพ่อ, แม่, แม่ของพ่อ, ย่าของพ่อ, ลูกชาย, ลูกชายของลูกชาย, หลานชายของลูกชาย, ลูกสาว, ลูกสาวของลูกสาว และ หลานสาวของลูกสาว (Monier-Williams, 2011: 1149)

² ดูเพิ่มเติมใน Mn.9.143-144

ให้แก่หญิงซึ่งหมดสิทธิ์ในการมีทายาทไปแล้วเนื่องจากเป็นหม้าย แต่การมอบสิทธิ์ในการมีบุตรแก่หญิงหม้ายนั้นก็มิข้อจำกัดด้วย เพื่อป้องกันมิให้หญิงหม้ายประพฤติดนผิดประเพณีด้วยการคบชู้

หากกล่าวถึงประเพณีที่ดีที่รู้จักกันเป็นอย่างดีว่าหญิงหม้ายจะต้องเข้ากองไฟเพื่อตายตามสามีไป แต่ทว่าในคัมภีร์ธรรมศาสตร์ที่นำมาศึกษาไม่มีคัมภีร์ใดเลยที่กล่าวถึงจารีตดังกล่าว ในทางกลับกัน กลับมอบสิทธิ์ให้หญิงหม้ายมีสิทธิ์แต่งงานใหม่เป็นครั้งที่ 2 ได้ด้วย ดังปรากฏในชื่อบุตรประเภทหนึ่งจากบุตร 12 ประเภท คือ เปานรรภาวะ (paunarbhava) ซึ่งหมายถึงบุตรของหญิงหม้าย ตามที่มนุสมฤตีกกล่าวไว้ว่า

หญิงใดเป็นผู้ถูกสามีทอดทิ้งหรือเป็นหม้าย

เมื่อแต่งงานใหม่แล้วด้วยความประสงค์ของตน

แล้วมีบุตร บุตรนั้น เรียกว่า เปานรรภาวะ

ถ้าหญิงนั้นเป็นหญิงบริสุทธิ์ หรือแม้กลับมาหลังจากหนีไป

เธอย่อมสามารถ (ประกอบ) พิธีสังสการ (ได้) อีกกับสามีคนที่ 2

(Mn.9.175-176)

การให้สิทธิ์หญิงหม้ายได้มีโอกาสแต่งงานเป็นครั้งที่ 2 ย่อมแสดงให้เห็นว่าสตรีมีสิทธิ์ที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ถึงแม้สามีตายไปก็ตาม โดยไม่จำเป็นต้องถูกบังคับให้ตายตามและยังมีสิทธิ์ที่จะได้แต่งงานอีกครั้งเพื่อให้มีสามีเป็นผู้ปกป้องดูแลในสถานะภรรยาด้วย

2.4 สถานะมารดา

คัมภีร์ธรรมศาสตร์ระบุว่าสตรีในสถานะมารดาจะมีบุตรชายเป็นผู้ปกป้องดูแล และสถานะของมารดานั้นจะมีผลต่อส่วนแบ่งมรดกของบุตรด้วย กล่าวคือ ทั้งวรรณะและลำดับความสำคัญในฐานะภรรยาของผู้เป็นมารดา จะมีผลทำให้บุตรได้รับส่วนแบ่งมรดกที่ไม่เท่ากัน

เคาตมธรรมสูตรระบุว่าบุตรคนโตที่เกิดจากมารดาวรรณะกษัตริย์กับบิดาวรรณะพราหมณ์ ถ้าหากมีคุณสมบัติเหมาะสม จะได้ส่วนแบ่งมรดกเท่ากับบุตรคนรองที่เกิดจากมารดาวรรณะพราหมณ์และในกรณีที่มีบุตรที่เกิดจากมารดาวรรณะลดหลั่นกันลงไปก็ใช้หลักนี้ ในขณะที่มีนุสมฤติและยาชญวัลกยสมฤติซึ่งมีความเก่าแก่น้อยกว่าเคาตมธรรมสูตรระบุอย่างชัดเจนว่าบุตรที่เกิดจากภรรยาแต่ละวรรณะจะได้ส่วนแบ่งมรดกน้อยลดหลั่นกันไป ดังเห็นได้จากข้อความในนุสมฤติว่า

(บุตรที่เกิดจากภรรยาวรรณะ) พราหมณ์พึงถือเอาส่วนแบ่ง 3 ส่วนจากกองมรดก
บุตรที่เกิดจากภรรยาวรรณะกษัตริย์ (พึงได้รับส่วนแบ่ง) 2 ส่วน
บุตรผู้เกิดจากมารดาวรรณะแพศย์ (พึงได้รับส่วนแบ่ง) 1 ส่วนครึ่ง
และบุตรที่เกิดจากภรรยาวรรณะศูทรพึงได้รับส่วนเดียว

(Mn.9.151)

และยาชญวัลกยสมฤติก็กล่าวในทำนองเดียวกันว่า

ผู้เกิดจากวรรณะพราหมณ์ทั้งหลายพึงมีส่วนแบ่งมรดก 4-3-2-1 ส่วน ตามลำดับ
วรรณะ
ผู้เกิดจากวรรณะกษัตริย์ทั้งหลายพึงมีส่วนแบ่งมรดก 3-2-1 ส่วน
แต่ผู้เกิดจากธูฐีทั้งหลายพึงเป็นผู้มีส่วนแบ่งมรดก 2-1 ส่วน

(Yāj.2.125)

จะเห็นว่า ในสถานะมารดา แม้จะมีได้มีผลใด ๆ กับตัวของสตรีเอง แต่สถานะทางสังคมของมารดานั้นกลับมีผลต่อส่วนแบ่งมรดกของบุตรโดยตรง การที่บุรุษผู้หนึ่งมีภรรยาต่างวรรณะกัน จะทำให้ส่วนแบ่งมรดกที่บุตรอันเกิดจากมารดาต่างวรรณะได้รับนั้นลดหลั่นกันไปตามลำดับวรรณะของมารดา แต่ทั้งนี้เคาตมธรรมสูตรระบุชัดเจนว่าการแบ่งมรดกในลักษณะนี้จะใช้เฉพาะกับมารดาที่มีวรรณะแบบอนุโลม คือมารดามีวรรณะต่ำ

กว่าบิดาเท่านั้น หากมารดามีวรรณะสูงกว่าบิดาหรือที่เรียกว่าวรรณะแบบประติโลม บุตรจะได้รับมรดกเหมือนกับบุตรจากสตรีวรรณะศุพร

จากการศึกษาคัมภีร์ธรรมศาสตร์ทั้ง 4 ฉบับ อาจกล่าวได้ว่าสถานะของสตรีในครอบครัวทั้ง 4 สถานะดังที่กล่าวมาแล้วนั้น มิได้มีอิสระอย่างเต็มที่ เพราะจะต้องมีบุรุษดูแลตลอดชีวิตดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ มุมมองดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในนารทสมฤติ ดังความว่า

บิดาพึงดูแลในวัยเด็ก สามิพึงดูแลในวัยรุ่น
ส่วนบุตรทั้งหลายพึงดูแลในวัยชรา สตรีไม่มีสิทธิ์ได้รับอิสรภาพ

(Nār.13.31)

การระบุว่าสตรีไม่มีสิทธิ์ได้รับอิสรภาพนั้น อาจดูเหมือนเป็นการทำให้สตรีให้ต้องตกอยู่ใต้อำนาจของบุรุษ แต่ในอีกมุมหนึ่งอาจเป็นการให้เกียรติสตรีและให้สิทธิ์ในการมีผู้คุ้มครองดูแล เพื่อไม่ให้สตรีต้องลำบากหรือมีอันตรายก็เป็นได้ ดังที่ปรีชา ช่างขวัญยืน (2557: 54) ได้กล่าวว่า

“การคุ้มครองโดยให้เกียรติแก่สตรีในครอบครัวเช่นนี้แสดงชัดว่าสังคมอินเดียต้องการคุ้มครองสตรี แต่หากใครจะตีความไม่ให้อิสรภาพทางเพศก็ต้องตอบว่าสังคมอินเดียโบราณไม่อาจยอมรับเสรีภาพที่ทำลายความเป็นภรรยาและมารดาเช่นนั้นได้ เพราะเป็นอิสรภาพที่ไม่น่าชื่นชมและไม่มีเกียรติยศ”

อีกทั้งการที่มีกฎหมายรองรับสิทธิ์เหล่านี้ยังเป็นการคุ้มครองสิทธิ์ของสตรีด้วยกรอบของกฎหมายที่ชัดเจนด้วย นอกจากนี้คัมภีร์ธรรมศาสตร์ยังมีการให้สิทธิ์แก่ผู้หญิงในการเปลี่ยนสถานะได้ เช่น การอนุญาตให้หญิงในสถานะหม้าย แต่งงานใหม่เป็นครั้งที่สองได้ เท่ากับเป็นการเลื่อนสถานะจากหญิงหม้ายเป็นสถานะภรรยาอีกครั้งหนึ่ง หรือการที่

อนุญาตให้บิดาที่ไม่มีบุตรชายแต่งตั้งธิดาขึ้นเป็นปุตริกา ซึ่งเป็นการเลื่อนสถานะให้ลูกสาวเท่าเทียมกับลูกชาย แสดงให้เห็นว่าสถานะของสตรีในอินเดียโบราณนั้นได้รับการยอมรับและคุ้มครองทางกฎหมายเป็นอย่างดี

3. การครอบครองทรัพย์สิน

แม้ผู้หญิงโดยทั่วไปจะไม่มีสิทธิ์ได้รับมรดกหากยังมีทายาทชายอยู่ แต่สตรีมีสิทธิ์ที่จะครอบครองทรัพย์สินที่เรียกว่า “สตรีธนะ” (strīdhana) ซึ่งหมายถึงทรัพย์สินของสตรีเป็นทรัพย์สินส่วนตัวที่สืบทอดกันในหมู่ทายาทหญิงเท่านั้น ผู้ชายไม่มีสิทธิ์ยุ่งเกี่ยววงวนหญิงเจ้าของสตรีธนะจะเสียชีวิตไปโดยปราศจากทายาทสืบสายโลหิต

สตรีธนะ ประกอบด้วยทรัพย์สิน 6 ชนิด ดังที่พจนานุกรมของ Sir Monier-Williams (2011;1261) ใ้รายละเอียดไว้ว่า ได้แก่ ทรัพย์สินที่มอบให้แก่เจ้าสาวต่อหน้ากองไฟในพิธีแต่งงาน (adhyagni), ทรัพย์สินที่ได้รับเมื่อออกจากบ้านบิดามารดาอยู่บ้านสามี (adhyāvāhanika), ทรัพย์สินที่สามีมอบให้แก่ภรรยาคนแรกเมื่อจะแต่งงานกับภรรยาคนที่สอง (ādihvedanika), ทรัพย์สินที่ให้แก่สตรีโดยความเสนาหา (prītidatta), สินสอด (śulka) และ ทรัพย์สินที่ครอบครัวสามีมอบให้แก่ภรรยาหลังจากการแต่งงาน (anvādheya)

เป็นที่น่าสังเกตว่าทรัพย์สิน 6 ประเภทที่จัดว่าเป็นสตรีธนะนั้น คัมภีร์ธรรมศาสตร์กล่าวถึงบางชนิดไม่ตรงกัน และไม่ได้ให้รายการทรัพย์สินที่ตรงกับพจนานุกรม ดังตารางที่ 1

มนุสมฤติ	ยาชญว้ลภยสมฤติ	นารทสมฤติ
adhyagni	adhyagni	adhyagni
adhyāvāhanika	-	adhyāvāhanika
datta	patidatta	bharṭṛdāya
bhrāṭṛprāpta	bhrāṭṛdatta	bhrāṭṛprāpta
māṭṛprāpta	māṭṛdatta	māṭṛprāpta
pitṛprāpta	pitṛdatta	pitṛprāpta
-	ādhivedanika	-

ตารางที่ 1 ทรัพย์สินที่คัมภีร์ธรรมศาสตร์จัดเป็นสตรีธนะ¹

จากตารางจะเห็นว่ามนุสมฤติและนารทสมฤติให้รายการสตรีธนะไว้ตรงกัน แต่ยาชญว้ลภยสมฤติให้ชื่อของādhivedanika ไว้ และไม่มี adhyāvāhanika นอกจากนี้เมื่อเทียบกับรายการสตรีธนะที่พจนานุกรมฉบับ Sir Monier-Williams ให้ไว้จะพบว่าไม่มี śulka และ anvādheya ปรากฏอยู่ในรายการสตรีธนะจำนวน 6 ประการที่คัมภีร์ธรรมศาสตร์ให้ไว้ แต่หากพิจารณาในคัมภีร์ธรรมศาสตร์ จะพบว่า śulka และ anvādheya นั้นมีกล่าวถึงทั้งในมนุสมฤติและยาชญว้ลภยสมฤติ แต่ไม่ได้รวมอยู่ในรายการสตรีธนะ ดังเช่นในมนุสมฤติ ที่ระบุว่า

ทรัพย์สินที่มอบแก่เจ้าสาวต่อหน้ากองไฟในพิธีแต่งงาน (adhyagni)

และทรัพย์สินที่ได้รับตอนออกจากบ้านบิดามาอยู่บ้านของสามี (adhyāvāhanika)

ทรัพย์สินที่ได้รับโดยความเสนาหา

ทรัพย์สินที่ได้รับจากพี่น้องชาย แม่ และพ่อ (bhrāṭṛmāṭṛpitṛprāpta)

ทั้ง 6 สิ่งอันเขากำหนดว่าเป็นสตรีธนะ

¹ เนื่องจากเคาตมธรรมสูตรมิได้ให้รายละเอียดของสตรีธนะว่าประกอบด้วยทรัพย์สินใดบ้าง ผู้เขียนจึงมิได้นำมาเปรียบเทียบไว้ ณ ที่นี้

ทรัพย์สินใดที่ครอบครัวสามีมอบให้ภรรยาหลังจากการแต่งงาน (anvādheya)

และทรัพย์สินใดอันสามีให้โดยความเสน่หานั้นเทียว

ทรัพย์สินนั้นพึงเป็นของลูกหลานของสตรีที่ตายในขณะที่สามียังมีชีวิต

(Mn.9.194-195)

ผู้เขียนเห็นว่า anvādheya ในโคลกบทที่ 195 ข้างต้น น่าจะหมายรวมถึง adhyagni และ adhyāvāhanika ที่เป็นส่วนหนึ่งของสตรีธนะเอาไว้ด้วยกัน คือนับว่า adhyagni ซึ่งหมายถึงทรัพย์สินที่มอบแก่เจ้าสาวต่อหน้ากองไฟในพิธีแต่งงานและ adhyāvāhanika ซึ่งหมายถึงทรัพย์สินที่ได้รับตอนออกจากบ้านบิดามาอยู่บ้านสามี ทั้งสองประการจัดเป็นทรัพย์สินที่ครอบครัวสามีมอบให้ภรรยาหลังแต่งงานหรือ anvādheya ซึ่งเป็นการพยายามอธิบายว่า anvādheya นั้นจะหมายรวมถึงทรัพย์สินอะไรบ้าง เช่นเดียวกับที่ยาชญ์วัลกยสมฤติเองก็อธิบายในทำนองเดียวกันว่า

ทรัพย์สินที่ได้รับจากบิดา มารดา สามี พี่น้องชาย (pitṛmātrpātibhrāṭṛdatta)

ทรัพย์สินที่มอบให้แก่เจ้าสาวต่อหน้ากองไฟในพิธีแต่งงาน (adhyagni)

และทรัพย์สินที่สามีมอบให้แก่ภรรยาคนแรกเมื่อจะแต่งงานกับภรรยาคนที่สอง

(ādihivedanika) เป็นต้น

อันเขาประกาศว่าเป็นสตรีธนะ

ทรัพย์สินที่ให้โดยญาติ (bandhudatta) สินสอด (śulka)

และทรัพย์สินที่ครอบครัวสามีมอบให้แก่ภรรยาหลังแต่งงาน (anvādheyaka)

(เป็นสตรีธนะ)

ครั้งเมื่อหญิงผู้ไม่มีบุตร ตาย ญาติฝ่ายหญิงทล.พึงได้รับทรัพย์สินนั้น

(Yāj.2.143-144)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่ายาชญ์วัลกยสมฤติเรียกทรัพย์สินที่ได้รับจากบิดา มารดา สามี และพี่น้องชายว่า ทรัพย์สินที่ได้รับจากญาติ (bandhudatta) และจัด adhyagni ว่า

เป็น anvādheya ในขณะที่สินสอด (ศุลกะ) นั้นไม่ได้จัดอยู่ในรายการสตรีธนะ แต่น่าจะเป็นการอธิบายว่า sūlka นั้นหมายรวมถึงทรัพย์สินส่วนที่เรียกว่า ādhivedanika ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่สามีมอบให้แก่ภรรยาเมื่อจะแต่งงานใหม่ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าสตรีธนะในคัมภีร์แต่ละฉบับนั้นมีจำนวน 6 สิ่งเท่ากัน แต่มีรายละเอียดที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิงสิ่งนี้อาจสะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ว่าสตรีธนะต้องประกอบด้วยทรัพย์สินจำนวน 6 สิ่งเท่านั้น หากมีทรัพย์สินประเภทอื่นอาจจะต้องอาศัยการตีความโดยอิงกฎข้ออื่นหรืออรรถกถาต่อไปว่าสิ่งเหล่านั้นจะจัดเป็นสตรีธนะได้หรือไม่

เนื่องจากสตรีธนะเป็นทรัพย์สินที่ตกทอดกันในหมู่ทายาทหญิง เพราะฉะนั้นธิดาเท่านั้นจึงมีสิทธิ์ที่จะได้ครอบครองสตรีธนะของมารดา ดังที่เคาตมธรรมสูตระบุไว้ว่า

สตรีธนะ (พึงเป็น) ของธิดาทั้งหลายที่ยังไม่ได้ยกให้ใครและยังไม่มีหลักเป็นฐานมั่นคง

(Gaut.28.24)

แต่หากหญิงเจ้าของสตรีธนะไม่มีทายาทอยู่เลย สตรีธนะจะตกเป็นของสามีหรือบิดามารดา ขึ้นอยู่กับว่าหญิงเจ้าของสตรีธนะนั้นผ่านการวิวาห์แบบใดมา ดังที่มนุสมฤติระบุว่า

ทรัพย์สินใด (เป็นของสตรี) ใน (การแต่งงานแบบ) พรหมะ ไทวะ
อรรษะ คานธรวะและปราชาปัตยะ

เมื่อ (สตรีผู้นั้น) ตายโดยที่ไม่มีบุตรธิดา ทรัพย์สินนั้นนั้นเกี่ยวพันตกเป็นของสามี
แต่ ทรัพย์สินใดของเธออันได้รับในการแต่งงานแบบอาสุระเป็นต้น

เมื่อ (เธอผู้นั้น) ตายโดยที่ไม่มีบุตรธิดา ทรัพย์สินนั้นนั้นเกี่ยวพันตกเป็นของบิดามารดา

(Mn.9.196-197)

และยาชยวัลภยสมฤติก็ระบุในทำนองเดียวกันว่า

ทรัพย์สินของสตรีผู้ไม่มีบุตร (พึงเป็น) ของสามี
 ใน (การแต่งงาน) ทั้ง 4 แบบ มีพรามหะเป็นต้น
 ถ้าใน (การแต่งงาน) แบบที่เหลือทั้งหลาย
 หญิงผู้ให้กำเนิด (พึงได้รับทรัพย์สิน) ของบุตรทั้งหลาย
 หรือบิดา (พึงได้รับทรัพย์สิน) นั้น

(Yāj.2.145)

จะเห็นว่า หากเป็นการแต่งงาน 4 แบบ ได้แก่ พรามหะ ไทวะ อารษะ และปราชาปัตถะ¹ ซึ่งถือกันว่าเป็นการแต่งงานแบบที่ได้รับการยอมรับและถือว่าถูกต้องตามจารีตและศาสนา สามีจะมีสิทธิ์ได้รับสตรีนะของภรรยาถ้านางไม่มีบุตรธิดา ส่วนในการแต่งงานอีก 4 แบบ ได้แก่ อาสุระ คานธรวระ รากษสะ และ ไปศาคะ ซึ่งไม่ได้รับการยอมรับนั้น บิดาหรือมารดาของหญิงที่ตายโดยไม่มีบุตรธิดาจะเป็นผู้ได้รับสตรีนะแทน ส่วนมนุสมฤตินั้น อนุโลมให้สามีซึ่งแต่งงานแบบคานธรวระมีสิทธิ์ได้รับสตรีนะด้วย

¹ คัมภีร์สมฤติระบุการแต่งงานไว้ 8 รูปแบบ ได้แก่

1. พรามหะ (brāhma) บิดามอบลูกสาวที่ตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับมีค่าให้แก่ชายที่ดีและมีการศึกษาซึ่งบิดาเชื่อมั่นเองโดยมิได้รับสิ่งใดเป็นเครื่องตอบแทน
2. ไทวะ (daiva) บิดามอบลูกสาวที่ตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับให้แก่นักบวชที่ทำหน้าที่ในพิธีทางศาสนา
3. อารษะ (ārṣa) บิดาให้ลูกสาวแก่ชายหลังจากได้รับโคคู่หนึ่งหรือสองคู่
4. ปราชาปัตถะ (prajāpatya) บิดาเป็นผู้ให้ลูกสาวแก่ชายผู้เหมาะสม
5. อาสุระ (āsura) คือฝ่ายชายจ่ายเงินให้แก่ญาติของหญิงสาวและตัวหญิงสาวเอง เพื่อเอานางมาเป็นภรรยา
6. คานธรวระ (gāndharva) คือการที่หญิงชายตกลงปลงใจแต่งงานกันเองด้วยความปรารถนา
7. รากษสะ (rākṣasa) คือการจับบังคับหญิงสาวมาเป็นเจ้าสาว
8. ไปศาคะ (paiśāca) คือฝ่ายชายไปลักพาตัวหญิงสาวที่หลับ, มึนเมา หรือไม่มีสติมาแต่งงานด้วย (ดูเพิ่มเติมใน Pandey, 1949:271-292)

ผู้เขียนเห็นว่า การที่สิทธิในการได้รับสตรีณะของหญิงที่ไม่มีบุตรธิดาขึ้นอยู่กับว่าผ่านพิธีแต่งงานแบบใดมานั้น เป็นความยุติธรรมที่กฎหมายให้แก่สตรีเจ้าของสตรีณะ เนื่องจากหากหญิงนั้นแต่งงานแบบอาสุระ รากษส และ ไปสาคะ เป็นการแต่งงานแบบที่นางอาจไม่ได้เต็มใจ และไม่ได้รับการยอมรับ หากทรัพย์สินของนางจะต้องตกไปเป็นของสามี ย่อมเป็นการไม่ยุติธรรมแก่นาง ดังนั้นการที่บิดาหรือมารดาจะได้สตรีณะไปแทนจึงอาจนับว่าเป็นการมอบความยุติธรรมคืนแก่นางได้

4. การรับมรดก

ในหัวข้อที่ 2 ผู้เขียนได้แบ่งสถานะในครอบครัวของผู้หญิงออกเป็น 4 สถานะ ได้แก่ สถานะธิดา พี่หรือน้องสาว ภรรยา และสถานะมารดา เมื่อก้าวถึงสิทธิในการรับมรดกของผู้หญิงในที่นี้ผู้เขียนจะแบ่งตามสถานะของสตรีในครอบครัวออกเป็น 3 สถานะ ได้แก่ ธิดา ภรรยา และมารดา เนื่องจากในสถานะพี่หรือน้องสาวนั้น ไม่มีคัมภีร์ธรรมศาสตร์เล่มใดกล่าวว่พี่หรือน้องสาวมีสิทธิ์ที่จะได้รับมรดกของพี่หรือน้องชายที่ตายไป

4.1 สิทธิในการรับมรดกของธิดา

ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวไปข้างแล้วในหัวข้อที่ 2.1 ว่าคัมภีร์ธรรมศาสตร์เปิดโอกาสให้ธิดาสามารถรับมรดกได้ในสองกรณีคือ หากบิดาผู้เป็นเจ้าของมรดกไม่มีลูกชาย เคาตมธรรมสูตรและมนุสมฤตติอนุญาตให้เขาสามารถแต่งตั้งธิดาเป็นปุตริกาเพื่อให้รับมรดกได้เหมือนบุตรชาย ส่วนยาชยวาลกยสมฤติและนารทสมฤตินั้นไม่ได้กำหนดเงื่อนไขว่าจะต้องเลื่อนสถานะของธิดาให้เป็นปุตริกา ก่อนจึงจะสามารถรับมรดกได้ แต่ได้กำหนดไว้ว่าธิดาสามารถรับมรดกได้ในกรณีที่บิดาเจ้าของมรดกไม่มีบุตร

การที่ยาชญวัลภยสมฤติและนารทสมฤติมิได้กำหนดว่าธิดาต้องเป็นบุตรีกาก่อนจึงจะมีสิทธิ์รับมรดกแทนที่บุตรชายย่อมแสดงให้เห็นว่าในสมัยของยาชญวัลภยและนารทสมฤตินั้น โอกาสที่ธิดามีสิทธิ์จะได้รับมรดกสูงขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากหากเปรียบเทียบกันกับเคาตมธรรมสูตรและมนุสมฤติจะเห็นได้ว่าโอกาสที่ธิดาจะได้มรดกแทนที่บุตรชายในกรณีที่ยาชญวัลภยไม่มีบุตรนั้นมิใช่ว่าจะมิได้เสมอไป หากนางไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นบุตรีหากก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะได้รับมรดก แต่ในเมื่อยาชญวัลภยสมฤติและนารทสมฤติมิได้กำหนดว่าบุตรีกาเท่านั้นจึงจะมีสิทธิ์รับมรดกแทนที่บุตรชาย จึงทำให้แม้จะเป็นเพียงธิดาที่ไม่ได้เป็นบุตรีหากก็มีสิทธิ์ที่จะได้รับมรดกได้ การให้สิทธิ์แก่ธิดาในการรับมรดกยังเป็นการทำให้ทรัพย์สินของบิดาที่ไม่มีทายาทไม่ต้องตกไปเป็นของผู้อื่นในตระกูลที่ไม่ได้เป็นสายเลือดใกล้ชิดกับผู้ตายเหมือนอย่างบุตรธิดาด้วย

4.2 สิทธิ์ในการรับมรดกของภรรยา

เมื่อเทียบกฎหมายปัจจุบัน ภรรยาย่อมมีสิทธิ์ที่จะได้รับมรดกของสามี รวมทั้งสินสมรสครึ่งหนึ่งด้วย แต่ในกฎหมายอินเดียโบราณนั้นยังไม่ปรากฏแนวความคิดเรื่องสินสมรสเป็นสิ่งที่ต้องแบ่ง แต่ก็ปรากฏข้อความที่แสดงให้เห็นว่าภรรยามีสิทธิ์ที่จะได้ส่วนแบ่งมรดกของสามีที่ตายไปด้วย แม้ในเคาตมธรรมสูตรและมนุสมฤติจะไม่ปรากฏว่ามีกรให้ส่วนแบ่งมรดกของสามีแก่ภรรยา แต่ในคัมภีร์ที่มีความเก่าแก่น้อยกว่าอย่างยาชญวัลภยสมฤติและนารทสมฤติก็ระบุว่าภรรยามีสิทธิ์ที่จะได้รับส่วนแบ่งมรดกของสามีด้วย

สิ่งของของผู้ใดผู้หนึ่งอันบิดามารดาให้แล้ว

สิ่งนั้นพึงเป็นทรัพย์สินของผู้นั้นนั่นเทียว

ภายหลังบิดา (สิ้นไปแล้ว) เขาจงแบ่ง (ทรัพย์สินให้ตนเอง)

แม้มารดาก็พึงได้รับส่วนแบ่งที่เท่ากัน (กับบุตร)

(Yāj.2.123)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า ถ้าหากบุตรได้สิ่งของใด ๆ ก็ตามจากบิดามารดาแล้ว เขาก็ย่อมจะเป็นเจ้าของสิ่งนั้น และเมื่อบิดาของเขาสิ้นไปแล้ว ผู้เป็นบุตรก็ย่อมจะได้รับ ทรัพย์มรดก และมารดาในฐานะภรรยาของบิดาก็มีส่วนแบ่งในมรดกของผู้ตายด้วย ส่วน นารทสมฤติเองก็กล่าวคล้ายกันว่า

บิดาผู้แบ่งอยู่พึงได้ส่วนแบ่งของตน 2 ส่วน

เมื่อสามีสิ้นไปแล้ว มารดาพึงเป็นผู้มีส่วนแบ่งเท่ากันกับบุตรทั้งหลาย

(Nār.13.12)

จะเห็นว่าทั้งยาชวลกยสมฤติและนารทสมฤตินั้น เสนอประเด็นว่าผู้เป็นภรรยาควร จะมีสิทธิ์ในมรดกของสามีด้วย แสดงให้เห็นว่าในทรรศนะของยาชวลกยสมฤติและนารทสมฤตินั้น สถานะของภรรยามีความสำคัญและไม่ถูกมองข้ามไปในการแบ่งมรดก ทำให้ โอกาสของผู้หญิงที่จะได้รับมรดกนั้นมีมากขึ้นเมื่อเทียบกับเคาตมธรรมสูตรและ มนุสมฤติ

4.3 สิทธิในการรับมรดกของมารดา

นอกจากสตรีขณะซึ่งมารดามีสิทธิ์ที่จะได้รับจากธิดาในกรณีที่น่างไม่มีทายาทและ แต่งงานแบบอาสุระ รากษสะ ไปศวาจะ และอาจรวมคานธรรวะด้วยนั้น ผู้ที่มีสถานะ มารดายังมีสิทธิ์ที่จะได้รับมรดกของบุตรผู้ไม่มีทายาทด้วย ดังที่มนุสมฤติระบุว่า

มารดาพึงได้รับส่วนแบ่งของบุตรผู้ไม่มีทายาท

และเมื่อมารดาสิ้นไปแล้ว มารดาของบิดาพึงรับเอาซึ่งทรัพย์สิน

(Mn.9.217)

ยาชวลกยสมฤติก็กล่าวว่ามารดามีสิทธิ์ที่จะได้รับมรดกของบุตรผู้ไม่มีทายาทเช่นกัน โดยจะมีสิทธิ์เป็นลำดับที่สามต่อจากภรรยาและธิดา ส่วนนารทสมฤติไม่ได้กล่าวว่ามารดา มีสิทธิ์ได้รับมรดกของบุตรผู้ไม่มีทายาท ซึ่งอาจอนุมานได้ว่าในทรรศนะของนารทสมฤติ

นั้น มรดกเป็นสิ่งที่ต้องตกทอดลงมาตามลำดับทายาท คือจากผู้ตายผู้เป็นเจ้าของมรดกไปสู่ลูกหลาน จะไม่มีลำดับการสืบมรดกที่ย้อนขึ้นไปหาพ่อแม่หรือชั้นปู่ย่าตายายของผู้ตาย

การที่สตรีไม่ว่าจะในสถานะภรรยา ธิดา หรือมารดา มีสิทธิ์ที่จะได้รับส่วนแบ่งจากกองมรดก แม้จะมีเงื่อนไขว่าผู้ตายผู้เป็นเจ้าของมรดกจะต้องไม่มีบุตรชาย แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสตรีในสถาบันครอบครัวที่ไม่ได้ถูกมองข้ามหรือละเลยสิทธิ์การครอบครองส่วนแบ่งมรดกที่นางพึงได้ สถานะของสตรีเหล่านี้ในครอบครัวมิได้มีสถานะต่ำต้อยที่ไม่สามารถรับส่วนแบ่งทรัพย์สินใดๆ แต่สตรีเหล่านี้ได้รับการจัดให้อยู่ในลำดับของผู้มีสิทธิ์รับมรดกของผู้ตายด้วย

นอกจากนี้ การที่เคาตมธรรมสูตรและมนุสมฤติไม่กล่าวถึงสิทธิ์การได้รับมรดกของภรรยาในขณะที่ยาชญวาลกยสมฤติและนารทสมฤติกล่าวถึงสิทธิ์นี้ ทั้งยังระบุเงื่อนไขว่าธิดาจะได้รับมรดกของบิดาผู้ไม่มีบุตรชายก็ต่อเมื่อได้รับการแต่งตั้งให้เป็นบุตริกาแล้วในเคาตมธรรมสูตรและมนุสมฤตินั้น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นพัฒนาการของกฎหมายที่มีความประสงค์ต้องการอุดช่องโหว่ เพิ่มสิทธิ์และยกสถานะของสตรีเพศให้สูงยิ่งขึ้น

5. สรุป

สิทธิ์ของสตรีที่ปรากฏในกฎหมายมรดกในคัมภีร์ธรรมศาสตร์อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเด็นใหญ่คือ สถานะของสตรีในครอบครัว สิทธิ์ในการครอบครองทรัพย์สิน และสิทธิ์การรับมรดก ในเรื่องสถานะของสตรีในครอบครัวนั้น พบว่าสตรีในครอบครัวในแต่ละสถานะนั้นจะได้รับการดูแลจากบุรุษในครอบครัว โดยบิดาเป็นผู้ดูแลในวัยเด็ก สามีเป็นผู้ดูแลเมื่อแต่งงาน และบุตรเป็นผู้ดูแลเมื่อถึงวัยชรา นอกจากนี้ สตรียังมีสิทธิ์เปลี่ยนสถานะได้ด้วย กล่าวคือหญิงหม้ายสามารถแต่งงานอีกครั้งเพื่อเปลี่ยนสถานะกลับมาเป็น

ภรรยาได้ หรือบิดาสามารถได้รับการเลื่อนสถานะเป็นบุตริกาเพื่อให้เท่าเทียมกับบุตรชาย ในการรับมรดก

คัมภีร์ธรรมศาสตร์อนุญาตให้สตรีเท่านั้นที่จะได้ครอบครองทรัพย์สินที่เรียกว่า “สตรีชนะ” ซึ่งประกอบด้วยทรัพย์สิน 6 ประเภทที่ผู้เป็นภรรยาจะได้รับมาจากบิดา มารดา พี่หรือน้องชาย สามี และครอบครัวสามี ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าในคัมภีร์ธรรมศาสตร์ แต่ละฉบับนั้น แม้จะให้จำนวนสตรีชนะไว้ 6 สิ่งเท่าๆ กัน แต่ก็มีรายละเอียดบางประการ ต่างกันตามแต่ละฉบับโดยสตรีชนะนั้นจะตกทอดกันในหมู่ทายาทหญิง คือจากยาย สู่มารดา สู่ธิดา แต่ในกรณีที่หญิงเจ้าของสตรีชนะไม่มีทายาท สตรีชนะนั้นจะตกเป็นของ สามีหรือบิดามารดาของนาง ขึ้นอยู่กับว่านางแต่งงานแบบใด

นอกจากนี้ สตรียังมีสิทธิ์ได้รับมรดกด้วยในกรณีที่ผู้ตายไม่มีทายาท โดยหญิงในฐานะภรรยาจะมีสิทธิ์ได้รับมรดกของสามีที่ตายไป ธิดามีสิทธิ์จะได้รับมรดกของบิดาผู้ไม่มีทายาทชาย เคาตมธรรมสูตรและมนุสมฤติระบุว่าธิดานั้นต้องได้รับแต่งตั้งให้เป็นบุตริกา ก่อน จึงจะมีสิทธิ์รับมรดกของบิดาที่ตายไปได้ ส่วนยาชญวาลกยสมฤติและนารทสมฤติ ไม่ได้กำหนดเงื่อนไขว่าธิดาต้องเป็นบุตริกา ก่อน และหญิงในฐานะมารดามีสิทธิ์ที่จะได้รับมรดกของบุตรผู้ไม่มีทายาท

จากการศึกษาสิทธิของสตรีในกฎหมายมรดกในคัมภีร์ธรรมศาสตร์จะเห็นว่ากฎหมายที่อยู่ในคัมภีร์ธรรมศาสตร์นั้นเป็นเครื่องสะท้อนสภาพสังคมในสมัยอินเดียโบราณ สตรีมิได้เป็นเพศที่ถูกกดขี่จากบุรุษ หากแต่สตรีมีโอกาสรับการคุ้มครองดูแลจากสมาชิกชายในครอบครัวทั้งยังมีโอกาสที่จะเลื่อนสถานะให้เท่าเทียมกับบุรุษ และมีสิทธิ์ในการครอบครองและสืบมรดกได้ กฎหมายอินเดียโบราณแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีการเปิดช่องและให้สิทธิ์แก่สตรี ไม่ได้กดขี่หรือลดทอนสิทธิ์ของสตรีดังที่เข้าใจกันโดยทั่วไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2557). *สตรีในคัมภีร์ตะวันออก*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

वासना ओयरาร์दन. (2522). *ลัทธิและหน้าที่ของสตรีในวรรณกรรมสันสกฤตที่ว่าด้วยธรรมศาสตร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิสุทธ์ บุญยกุล. (2546). ประเภทวรรณคดีสันสกฤตจากสังหิตาถึงธรรมศาสตร์. ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), *ศรีชไมयाจารย์*, 13-33. กรุงเทพฯ: เพ็ญฟ้า พรินต์ติ้ง.

ภาษาต่างประเทศ

Apte, V. S. (2000). *The Practical Sanskrit-English Dictionary*. Delhi: MotilalBanarsidass.

Bühler, G. (2001). *The Sacred Books of the East Vol.2: The Sacred Laws of the Āryas Part 1, Āpastamba and Gautama*. Delhi: MotilalBanarsidass.

_____. (2006). *The Sacred Books of the East Vol.25: The Laws of Manu*. Delhi: MotilalBanarsidass.

Dutt, M. N. (2005). *Yajnavalkyasmṛti: Sanskrit Text, English Translation, Notes, Introduction and Index of Verses*. Delhi: Parimal Publications.

Jha, G. (1999). *Manusmṛti : with the 'manubhasya' of medhatithi*. Delhi: Motilal Banarsidass.

Jolly, J. (1887). *Manava Dharma-Sastra: The Code of Manu*. London: Trübner & Co.

- _____. (1885). *The Institutes of Narada: together with copious extracts from the Naradabhashya of Asahaya and other standard commentaries*. Calcutta: The Baptist Mission Press.
- _____. (2005). *The Sacred Books of the East Vol.33: The Minor Law-Books, Nārada and Bṛhaspati*. Delhi: MotilalBanarsidass.
- Kane, P. V. (1968). *History of Dharmasastra : Ancient and Mediaeval Religious and Civil Law in India*. Poona: Bhandarkar Oriental Research Institute.
- Lingat, R. (1993). *The Classical Law of India*. New Delhi: Munshiram Manoharlal.
- Macdonell, A. A. (1893). *A Sanskrit-English Dictionary*. London: Longmans, Green & Co.
- Maurya, R. R. (1978). *Hindu Law*. Allahabad: Central Law Agency.
- Monier-Williams, M. (2011). *A Sanskrit-English Dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Olivelle, P. (1999). *Dharmasutras : the law codes of Apastamba, Gautama, Baudhayana, and Vasistha*. Oxford: Oxford University Press.
- _____. (2005). *The Law Code of Manu*. Oxford: Oxford University Press.
- Pandey, R. B. (1949). *Hindu Saṃskāras*. Bhadani Banaras: Vikrama Publication.
- Pandey, U. C. (1966). *The Gautama-Dharma-Sutra with the 'Mitākṣarā' Sanskrit Commentary of Haradatta*. Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series Office.

Panśīkar, W. L. Ś. (Ed.). (1936). *Yājñavalkyaśmṛti with the Commentary Mitākṣarā of Vijñāneśvara*. 4th ed. Bombay: Nirṇaya-Sāgar Press.

Rocher, L. (2014). *Studies in Hindu Law and Dharmaśāstra*. London: Anthem Press.

Sarvadhikari, R. (1882). *The Principles of the Hindu law of inheritance*. Calcutta: Thacker.

Śāstrī, K.S. (1929). *The Nāradyāmanusamhitā with the Bhāṣya of Bhavasvāmin*. Trivandrum: The Superintendent, Government Press.

Stenzler, A. F. (Ed.). (1876). *The Institutes of Gautama*. London: Trübner & Co.